

Vzácná varianta republikánského denáru typu RRC 222/1

Lenka VACINOVÁ

NL 73, 2018, s. 130–138

A rare variety of the Roman Republican denarius of the RRC 222/1 type

An extremely rare variety of the Roman Republican denarius of the RRC 222/1 type has been identified recently in the numismatic collection of the National Museum in Prague. The article analyses its iconography in a broader context of the Greek and Roman coinages as well as other visual art styles emphasising importance of consistent differentiation between the goddesses Diana and Luna that are frequently confused one with another even in the scholarly literature.

🗝 iconography; Diana; Luna; bigati; Roman Republic.

🗝 ikonografie; Diana; Luna; bigati; římská republika.

V souvislosti s přípravou souborného katalogu římských republikánských mincí ve sbírkách Národního muzea byla v jednom z dosud nezpracovaných fondů numismatického oddělení identifikována zatím nepublikovaná varianta římského republikánského denáru typu RRC 222/1 (obr. 1),¹ p v odem z mimo ádn rozsáhlé zkonfiskované sbírky H. Zinkeho.²

● □ 1: Vzácna varianta denáru RRC 222/1.

Národní muzeum, inv. . H5-253261; AR: 4,045 g; 17,4/18,2 mm; 4 h. Foto Tomáš Sm lý.

* Mgr. Lenka VACINOVÁ, Národní muzeum (Praha), lenka_vacinova@nm.cz. P edložená práce vznikla za finan ní podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncep - ního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2018/24, 2019–2023/11.IV.a, 00023272).

¹ CRAWFORD, Michael H.: *Roman Republican Coinage I–II*, Cambridge 1974, (dále jen RRC).

² Zinkeho sbírka byla zabavena v roce 1945, do Národního muzea se dostala v roce 1948 jako konfiskát . 82. Podrobn ji k osobnosti K. Zinkeho viz MILITKÝ, Ji í VACINOVÁ, Lenka: *Roman Republican Coins in the Collection of the National Museum, Prague*, Praha 2017, s. 14.

Jedná se o anonymní denár datovaný do roku 143 p . n. l. s vyobrazením hlavy bohyně Romy na lici a s Dianou ídící bigu taženou dvěma jeleny na rubní straně. Bohyně má na zádech toulec šíp, pod kopyty zvířat se nachází symbol v podobě plamene, v dolní úseku je umístěn nápis ROMA. Na dosud známých ražbách tohoto typu (obr. 2) Diana tímá v pravé ruce planoucí pochodeň a v levici oproti, na vzácné variantě však drží pochodně dvě – jednu v pravici a druhou zároveň s oprotími v levé ruce.

● □ 2: Anonymní denár 143 p . n. l., RRC 222/1.

Národní muzeum, inv. . H5-23620; AR; 2,903 g; 18,4/18,3 mm; 1 h. Foto Tomáš Smělý.

Vedle denáru ze sbírek Národního muzea v Praze je tato varianta doložena jediným dalším (známým) exemplárem pocházejícím z depotu římských republikánských ražeb z Petacciata ve střední Itálii.³ Crawford jeho existenci sice registruje,⁴ avšak minci neklasifikoval jako samostatnou variantu. Z ikonografického hlediska se nicméně jedná o mimořádný kus, který si rozhodně zasluhuje bližší pozornost.

Prastaré a mimořádně rozšířené ikonografické schéma zobrazující božstvo ídící dvojspřeží se v římském mincovnictví ujalo již na počátku 2. století p . n. l. a ražby zobrazující bohyni s plamencem nad hlavou jedoucí v kočásku bízely jméno jedné z nejstarších skupin římských denárů – tzv. *bigátum* (obr. 3).⁶

³ Nález italských 224 denárů a šest viktoriátů je uložen v Národním archeologickém muzeu v Chieti a dosud nebyl publikován formou v deskového katalogu. Z fotografií, které laskavě poskytla Soprintendenza archeologia, belle arti e paesaggio dell'Abruzzo, je zřejmé, že vzácná varianta typu RRC 222 z Petacciata byla ražena jinými razídky než pražský exemplář.

⁴ CRAWFORD, Michael H.: *Roman Republican Coin Hoards*, London 1969, s. 80, . 149.

⁵ Vyobrazení božstva ídícího v z se poprvé objevuje ve 3. tisíciletí p . n. l. na Blízkém Východě (KRAMER-HAJOS, Margaretha: *Mycenaean Greece and the Aegean World: Palace and Province in the Late Bronze Age*, Cambridge 2016, s. 46–47.

⁶ RRC, typy . 136, 140, 141, 156–159, 161, 163, 187, 207 a 230.

Zároveň se staly inspirací pro řadu podobných mincovních typů zobrazujících další božstva ovládající velmi různorodá společenství: Hérakla s bigou kentaur,⁷ Junonu v bize tažené kozami,⁸ Jupitera s dvojspěšným slonem,⁹ Cereru v bize vlečené hady¹⁰ i právě Dianu v bize tažené jeleny.

● □ 3: Anonymní denár (bigatus) 194–190 p. n. l., RRC 136/1.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=842429&AuclD=1580&Lot=101>.

Pozoruhodným vzhledem pro edobraz nejstarších *bigátů* nacházíme na kampánských¹¹ bronzových dvojuncích (*biunx*)¹² z let 216–214 p. n. l. zobrazujících lunární božstvo itálie se s kořádky dvojspěšným hvězdnou oblohou (obr. 4). Tradiční identifikace této vozatajky jakožto Luny se v případě kampánských ražeb i římských *bigátů* odvozuje od přímého umístění nad hlavou bohyně, na kterých exemplářích ji potvrzuje i přítomnost hvězdy. Žádný jiný atribut ani další detail, který by její totožnost zpochybňoval, zde nenacházíme. Vše tak nasvědčuje tomu, že Luna je na *bigátech* prezentována jako zcela samostatné božstvo spjaté s nebeskou sférou. Její zcela běžné volné zaměňování s Dianou,¹³ především hovoříme-li o období římské republiky, je nejen matoucí, ale i málo opodstatněné – srpek měsíce v této době ještě nebyl běžným Dianiným symbolem¹⁴ a stejně málo obvyklé je i u jejího českého protějšku Artemidy.

⁷ RRC 229/1b; 139 p. n. l.

⁸ RRC 231/1; 138 p. n. l.

⁹ RRC 269/1; 125 p. n. l.

¹⁰ RRC 385/3; 78 p. n. l.

¹¹ THOMMSEN, Rudi: *Early Roman Coinage 2*, Copenhagen 1961, s. 387, 46–47; Capua: SCHWABACHER, Willy – JØRGENSEN, C.: *Sylloge Nummorum Graecorum: Denmark. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum. Italy, Part I. Etruria–Campania*, Copenhagen 1942, dále jen SNG Copenhagen 1), pl. 10/333–334; Calatia: RUTTER, Keith: *Historia Nummorum, Italy*, British Museum Press 2001, s. 63, 470, pl. 7/470.

¹² RUTTER, K.: *Historia*, s. 65/488.

¹³ V etnicky zcela zásadních dílech Sydenhama i Crawforda (například identifikace božstva na RRC 426/2 jakožto Diany je zcela neopodstatněná, by ji Crawford zdůvodňuje úzkým vztahem monetářova otce k Dianě – denár je jednoznačně inspirován výše zmíněnými kampánskými ražbami s Lunou). Naopak Kurz (KURZ, Karel: *Úvod do antické numismatiky 2. Římské mince*, Praha 1995, s. 39) si je zjevně v domněnkách zásadnějšího rozdílu mezi oběma bohyněmi, ale dále téma nerozvíjí.

¹⁴ FRIER, Bruce W.: *Sulla's Priesthood*, *Arethusa* 2/2 1969, 189–199, s. 195, pozn. 16.

● 4: Kampánie, Kapua, biunx 216–214 p . n. l.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1068039&AuclD=2093&Lot=13>.

Ikonografie denár typu RRC 222 sice v zásad vychází z nejstarších *bigátů*, nezobrazuje však Lunu, nýbrž Dianu, a to jakožto velmi komplexní a zároveň komplikovanou bohyni mnoha tváří, u níž je souvislost s nebeskou sférou, naznačena například tím, že sice umístěným pod kopyty jelen, pouze jedním z mnoha aspektů. Ty jsou připomenuty též dalšími atributy – toulcem šípů, spáčením jelen a pochodními. Šípů a jelenů připomínají nejblíže podobu Diany – roli lovkyně a zároveň ochránkyně divoké přírody, pochodně jsou pak připomenutím vodním atributem podsvětích a mysteriálních božstev, řecké Persefony, Démétrý a Hekatý.

Tato mnohoznaná podoba Diany je v zásad výsledkem dlouhého procesu náboženského synkretismu – postupného splývání připomínek božstev na základ shodných i podobných aspektů a funkcí podle řeckého vzoru. Jde o zjevných paradoxů v povaze bohyň však nemusí být nutně následkem tohoto vývoje. Již řecká Artemis v sobě zahrnuje škálu zdánliv protichůdných rysů, jež se zdají být součástí jejího vodního podstaty: nejnápadnějším je bezpochyby ženské pohlaví božstva, připomínajícího v ryze mužské sféře lovu. V jejím rámci je Artemis lovkyní a pronásledovatelkou divokých zvířat, a zároveň jejich ochránkyní. V tomto aspektu rezonují také orientální rysy prastaré maloasijské Vládkyně zvířat (*Potnia thérón*) a velké Matky bohů Kybély (nejvíce patrné u Efezské Artemidy). S touto je spojena další podobná oblast připomínající v ní panenské bohyň, a tou je porodnictví – od pomoci ženám při porodu až po ochranu mláďat nejen lidských. A bytost je bohyň prostřednictvím Měsíce spjata především s nebesy, totéž těleso ve fázi novu, kdy zdánlivě z oblohy mizí, ji spojuje rovněž se zemí, temnotou a zánikem, tedy se sférou chthonickou, a zároveň s periodickou obnovou a znovuzrozením kopírujícím další lunární fáze. Artemis-Diana tak proto splývá i s božstvy úrody a vládcí vegetačního cyklu Persefonou-Proserpinou, Démétrou-Cererou a Hekatou, známými mystérii svého koloběhu zániku a zrození, jejichž symbolem je zejména planoucí pochodě zahánějící temnotu. Protimluvy v povaze Artemidy-Diany jsou tedy pouze zdánlivé a ve skutečnosti představují vždy dvě strany téže mince.

Asimilaci italské, resp. italské Diany a ecké Artemidy usnadňovaly jejich společné vlastnosti i indoevropské kořeny, podobně jako v případě mnoha dalších římských božstev. Římský pantheon nicméně obývala i řada velmi významných bohů, kteří odpovídající ecký protějšek postrádali (např. Janus, který v eckém prostředí nemá obdoby, i Saturnus, v eckém pojetí pouze druhoadé božstvo starší generace). To byl zjevně i případ Luny, která převodně zastávala v římském náboženství mnohem zásadnější úlohu¹⁵ než její převízná Seléné v rámci eckého svátka. Mimořádnou úlohu Luny potvrzují i svateckví ady autorů pozdní republiky a raného principátu,¹⁶ kteří tuto bohyni velmi dobře odlišují od Diany.¹⁷

Převodní význam Luny a její samostatnou existenci potvrzují v rámci numismatického materiálu již samotné převodně emise nejstarších *bigátů* a skutečnost, že pro jejich reversy byl zvolen právě její obraz. Jako zástupný symbol této bohyně lze snad interpretovat i převodně použitý na reversech starších římských bronzových uncii.¹⁸ Zásadní rozdíl pak představují tažná zvířata obou bohyní. Vyobrazení Artemidy jako vozatajky kořského spřežení má v eckém výtvarném umění velmi dlouhou tradici, v rámci Itálie se objevuje převodně na sicilských ražbách – např. na tetradrachmách Syrakús ze závěru 6. století př. n. l.¹⁹ nebo Selinútu z let 455–409 př. n. l.²⁰ Stejně oblíbená se u této bohyně stala i zástupci převodně jelenovitých, jako dopravního prostředku jejich využívala zejména na jihoitalských červenofigurových vázách,²¹ podobně jako její etruská obdoba Artumes.²² Zkrocení a využití těchto zvířat v tahu nepochybně symbolizuje moc bohyně nad divokou přírodou.

¹⁵ Podrobněji např. RABINOWITZ, Jacob: *Underneath the Moon: Hekate and Luna*, *Latomus* 56/3, 1997, s. 534–543.

¹⁶ VARRO: *De Re Rustica* 1, 1, 5 ji jmenuje mezi dvanácti hlavními bohy římského pantheonu.

¹⁷ VARRO: *De Lingua Latina* 5. 68, *De Re Rustica* 1, 1, 5; CICERO: *De Natura Deorum* 2.68 a 3.51; STRABÓN: *Geographica* 14.1.6.

¹⁸ RRC 39/4, na líci těchto ražeb je vyobrazena busta solárního božstva jakožto převodně irozeného protipólu Měsíce. Zobrazení Luny v podobě převodně však vychází zřejmě spíše z etruského než z eckého prostředí, nebo etruské lunární božstvo Tiur nebylo zobrazováno nutně a bezvýhradně jen jako antropomorfní (KRAUSKOPF, Ingrid: *Gods and Daemons in the Etruscan Pantheon*, in: Turfa, J. M. (ed.): *The Etruscan World*, New York 2013, s. 513–539; NIELSEN, Marjatta – RATHJE, Anette: *Artumes in Etruria – the Borrowed Goddess*, in: Fischer-Hansen, T. – Poulsen, B. (eds.): *From Artemis to Diana: The Goddess of Man and Beast*, *Acta Hyperborea* 12, 2009, s. 261–303, s. 280–281).

¹⁹ BREITENSTEIN, Niels: *Sylloge Nummorum Graecorum: Denmark. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum. Sicily, Part II. Segest –Sardinia*, Copenhagen 1942, (dále jen SNG Copenhagen 5), pl. 14:614.

²⁰ SNG Copenhagen 5, Pl. 13:597–600.

²¹ Artemis jedoucí na jelenu: ACKERMANN, Hans Christoph – GISLER, Jean-Robert (eds.): *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae II/1*, Zürich 1984, (dále jen LIMC II/1), s. 673/ . 685, 686 a 691; s. 674/ . 697; s. 694/ . 959 a 960. Artemis v bize tažené jeleny: s. 714/ . 1196; s. 725 a 727/ . 1334 a 1351; s. 732/ . 1399.

²² LIMC II/1: s. 778/ . 21, 22 a 24; EISENBERG, Jerome: *Art of the Ancient World*, vol. 22, New York 2011, s. 138; NIELSEN, M. – RATHJE, A.: *Artumes*, s. 275–276.

Italská Diana, na rozdíl od Luny a p ekvapiv i od svého eckého prot jšku Artemidy, však jednozna n up ednost uje práv vysokou zv a ve spojení s ko mi se ve výtvarném um ní v bec nevyskytuje. Tyto jednozna né preferen- ce, doložené zejména v souvislosti s její nejd ležit jší svatyní v Aricii,²³ zjevn reflektují prastaré náboženské tabu vylou ující kon z Dianina kultu²⁴ a potvrzují tak zároveň nejen p vodní existenci Luny jakožto samostatného božstva, ale také to, že proces helénizace italského pantheonu v ad ohled respektoval starší místní tradice.

Ke splynutí Diany a Luny z ejm dochází ve v tším m ítku až za vlády Augustovy, kdy se Diana, za vydatné podpory oficiální poezie,²⁵ stává moc- nou bohyní, která ve své kone né podob objímá sféru nebeskou, pozemskou i podsv tní, bohyní t í tvá í – *Diana triplex, diva triformis*.²⁶

Snad práv v této podob se s Dianou setkáváme na reversech denár Acco- leia Lariscola z roku 43 p . n. l.²⁷ Na jejich reversu je podle Alföldiho²⁸ zobrazena archaická kultovní socha Diany v posvátném cyp išovém háji aricijské svatyn ²⁹ tvo ená t emi ženskými figurami spojenými v úrovni ramen p í ným b evnem. Po átky aricijského kultu sahají patr n až do 5. století p . n. l.³⁰ a podoba kultovní sochy prezentovaná na mincích m že p inejmenším odrážet p vodní italské i etruské p edstavy o podob bohyn .³¹ Je ovšem pozoruhodné, že ani jedna z jejich forem zde není charakterizován p lm sícem.

Také v p ípad autora i zadavatele mincovního obrazu typu RRC 222 je z vy- obrazení celé škály atribut bohyn zjevná snaha postihnout všechny hlavní funkce Diany, v tomto p ípad jsou však hlavní aspekty božstva – na rozdíl od Lariscolových denár – kumulovány kolem jediné figury.

P esnutí p lm síce do okrajové ásti mincovního obrazu je možné v sou- vislosti s tradi ní ikonografií Luny interpretovat jako zám r: protože byl tento symbol na první pohled ješt stále p líš t sn spjat s Lunou, nikoli Dianou,

²³ VERGILIUS: *Aeneis* 7, 778–780; OVIDIUS: *Fasti* 3.265–6, *Metamorphoses* 15.536–546; PAUSANIAS: 2.27, 4. Mýtus vysv tlující vylou ení koní z aricijského kultu má nicmén ecký p vod – nechu bohyn v í koním je zd vodn na báji o neš astném konci Artemidina oblíbence Hippolyta, který byl usmýkán k smrti splašeným ko ským sp ežením. Mladík byl prý následn oživen Asklépiem a p enesen bohyní do Itálie, kde byl pak pod novým jménem Virbius uctíván spolu s Dianou a nymfou Egerii v aricijském háji.

²⁴ GREEN, Carin M. C.: *Roman Religion and the Cult of Diana at Aricia*, Cambridge 2007, s. 208–221.

²⁵ CATULLUS: *Carmina* 34.15; VERGILIUS: *Aeneis* 4.511; 6.35; 6.69; 7.516; MARTIALIS: *Carmina* 6.47.3; 9.64.3; STATIUS: *Silvae* 3.1.56, 3.1.68; PROPERTIUS: *Elegiae* 2.32.10.

²⁶ HORATIUS: *Carmina* 3.22.4.

²⁷ RRC 486/1.

²⁸ ALFÖLDI, Andreas: *Diana Nemorensis*, *American Journal of Archaeology* 64/2, 1960, s. 137–144.

²⁹ Snaha zpochybnit Alföldiho argumentaci (RABINOWITZ, J.: *Underneath the Moon*, s. 534–543) a spojit vyobrazení na Lariscolových denárech nikoli s Dianou, nýbrž s Junonou, vyznívá zcela nep esv d ív .

³⁰ Na základ archeologických nález je existence Dianina posvátného háje v Nemí doložena p inej- menším ve 4. století p . n. l. (GREEN, C. M. C.: *Roman Religion*, s. 137; FULLERTON, Mark D.: *The Archaic- tic Style in Roman Statuary*, Leiden 1990, s. 15).

³¹ ALFÖLDI, A.: *Diana*, s. 142; PARIBENI, Enrico: *Note on Diana Nemorensis*, *American Journal of Archaeo- logy* 65/1, 1961, s. 55–56; FULLERTON, M. D.: *The Archaistic Style*, s. 16.

nebyl na typu RRC 222 záměrně umístěn nad hlavu Diany, nýbrž pod kopyta společenství. Bigu jelen přidala Diana ještě na dvou výrazně mladších typech denárů z roku 92 př. n. l.³² (obr. 5) a 70 př. n. l.³³ (obr. 6), žádná z těchto pozdějších ražeb nicméně nenavazuje na ikonografii podobného typu RRC 222 v plné šířce – a nápadné je opět především úplné vytesnění lunárního aspektu v souvislosti s Dianou.³⁴

● □ 5: C. Allius Bala, denár 92 př. n. l., RRC 336/1b.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=975181&AucID=1896&Lot=194>.

● □ 6: Lucius Axius L.f. Naso, denár 70 př. n. l., RRC 400/1a.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=799283&AucID=1497&Lot=310>.

Typ RRC 222 tedy představuje poměrně originální a ojedinělou – značně kondenzovanou podobu Diany vybavenou všemi zásadními atributy a funkcemi jako lesní Artemis. Že se jedná o primárně lesní koncepci, dokládá zejména pochodeň v ruce bohyně. Ani v lesní koncepci umění však není běžné zobrazovat Artemidu se všemi jejími atributy v rámci jediného vyobrazení.

Neméně pozoruhodné je, že na vzácné variantě typu RRC 222 Diana má hned dvě pochodně. Jak se druhá pochodeň v její ruce ocitla, není obtížné vyvodit.

³² RRC 336/1b.

³³ RRC 400/1a. Tento typ posiluje aspekt lovkyně například spojením psů (honičí psi jsou ovšem také pro vodce Hekaty, jež je s Dianou těsně spojena).

³⁴ Na Balových denárech se na místě podobných sice uplatňují kontrolní symboly.

Planoucí pochodni, obvykle právě v páru, jsou v eckém prostředí symbolem chthonických a mysterijních božstev Démétry, Persefony a Hekaté. Zobrazení Diany s pochodni v obou rukou tedy vychází z ikonografického vzoru, který má ve výtvarném umění opěť velmi dlouhou tradici. Na římských mincích se ve spojení s Dianou samostatně uplatnilo o více než 100 let později na denárech P. Clodia z roku 42 př. n. l.,³⁵ ať jí její však najdeme ve spojitosti s Cererou.³⁶

Zdá se tedy, že vzácná varianta denáru typu RRC 222 záměrně zdůrazňuje chthonický rys Diany spojením druhé pochodni podle eckého vzoru. V každém případě se jistě nejedná o chybu či roztržitost zezadu, nýbrž naopak spíše o doklad jeho povahy o existenci dalších ikonografických vzorů a zároveň pokus o jejich sloučení ve snaze vystihnout složitou povahu bohyní v plnější podobě. Máme tak před sebou zřejmě nejen doklad synkretizace římských božstev, ale navíc i předklad sloučení dvou původně nezávislých ikonografických typů – chthonického božstva s pochodni v obou rukou a nebeského božstva řídicího bigu.

Tato inovace se však v římském výtvarném umění zřejmě příliš neujala. Již zmíněné vytvoření motivu v souvislosti s Dianou³⁷ a návrat k původnímu ikonografickému schématu prvních *bigatů* a jejich kampaňských předlohou prezentovaný ražbami Mn. Aquilia (obr. 7) a Fausta Cornelia Sully³⁸ (obr. 8) zřejmě dokládá sílu původní náboženské i ikonografické tradice, hluboce zakořeněnou v představě Luny coby samostatného božstva a neochotu podléhat eckému vzoru a degradovat tuto mocnou motivu bohyni jen na jeden z Dianiných aspektů.

● □ 7: Mn. Aquilius, denár 109/110 př. n. l., RRC 303/1.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=315073&AuclD=566&Lot=82>.

³⁵ RRC 494.

³⁶ RRC 385/3; 449/2.

³⁷ Tato tendence je patrná i na dalších ražbách, zejména RRC 335/9; 372/1; 383/1; 394/1a; 407/1; 448/3; 494/22 a 23.

³⁸ RRC 303/1 a 426/2.

●■ 8: Faustus Cornelius Sulla, denár 56 p . n. l., RRC 426/2.

Zdroj: <https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=521154&AucID=932&Lot=3361>.

Zda vzácná varianta typu RRC 222 zobrazující Dianu se dvíma pochodňmi předcházela mnohem známější a lépe doložené variantě zachycující bohyni pouze s jedinou pochodňí, je otázkou, na kterou prozatím nelze spolehlivě odpovědět. V každém případě ikonografie *bigátů* a typu RRC 222 a jejich odvození na římských republikánských mincích představuje poměrně nedoceněný pramen k otázce náboženského vývoje v Itálii během posledních dvou staletí př. n. l. Zpochybuje především poněkud automatický předpoklad, že podoba Diany „Tí tvá í“ byla v Latii hluboce zakořeněná. To sice mohou implikovat díla básníků augustovského období,³⁹ mincovní obrazy však dokládají, že ani v posledním století republiky nebyla ikonografie Diany dosud fixována a Luna se stále těšila samostatné existenci. Obě varianty typu RRC 222 jako kdyby do jisté míry předznamenaly svou dobu a předjímalu budoucí vývoj a splynutí Luny s její sokyní.⁴⁰

³⁹ ALFÖLDI, A.: *Diana*, s. 140.

⁴⁰ Obsáhlejší studie na toto téma viz MILITKÝ, J. – VACINOVÁ, L.: *Roman Republican Coins*, s. 49–58.

